

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 29281
נספחים: שיר (לשאלה 9)
כרזה (לשאלה 14)
איור (לשאלה 15)

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון	—	(10×3)	—	30 נקודות
פרק שני	—	(10×3)	—	30 נקודות
פרק שלישי	—	(12×2)	—	24 נקודות
פרק רביעי	—	(16×1)	—	16 נקודות
סך הכול	—			100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, ואל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 1-5 (לכל שאלה – 10 נקודות).

1. התפתחות ההשכלה בקרב היהודים במאה ה־18 ובמאה ה־19 הובילה למתח בין קבוצות שונות בקהילות היהודיות. בחר באחד מן האזורים האלה: מזרח אירופה; המזרח התיכון וארצות האסלאם; תימן. ציין את שם האזור שבחרת. הצג את אחד מנושאי המחלוקת שהתפתחו בין שתי קבוצות בקהילות היהודיות באזור שבחרת. לן היית חי באותה תקופה, ציין את העמדה שעימה היית מזדהה. נמק את תשובתך על פי מה שלמדת. הסבר את העמדה המנוגדת במחלוקת זו.
2. הצג אחד מרעיונות הגאולה של מבשרי הציונות – הרבנים קלישר ואלקלעי. הצג את החידוש שברעיון זה לעומת תפיסות קודמות בנוגע לגאולה. הצג אחת מן ההחלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ (1884), שיש בה ביטוי לחידוש שהצגת.
3. תנועת המזרח"י בהנהגתו של הרב ריינס הוקמה ב־1902 כדי לעזור ליהודים דתיים להתמודד עם קשיים, על רקע פעילותם בתנועה הציונית. הצג שני קשיים שיהודים דתיים בתנועה הציונית התמודדו עימם בתקופתו של הרצל. הצג רעיון אחד של הרב ריינס בנוגע לציונות. הסבר כיצד רעיון זה סייע ליהודים דתיים להתמודד עם אחד מן הקשיים שהצגת.

4. העולים בתקופת "היישוב החדש" הביאו לארץ רעיונות שונים ומגוונים.
בחר בשתיים מבין קבוצות העולים בתקופה זו: אנשי העלייה הראשונה; אנשי העלייה השנייה; עולי תימן.
ציין את הקבוצות שבחרת.
ציין רעיון אחד שבו האמינו העולים בכל אחת מן הקבוצות שבחרת (סך הכול – שני רעיונות שונים).
הסבר באמצעות דוגמה כיצד מימשו העולים אחד מן הרעיונות שציינת.
לו היית חי בתקופת "היישוב החדש", לאיזו מקבוצות העולים היית רוצה להשתייך? נמק את תשובתך על פי מה שלמדת.
5. הצג שני גורמים שהביאו לפרוץ מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939).
הסבר כיצד המאורעות השפיעו על התפתחותו של כוח המגן של היישוב היהודי בארץ-ישראל. בתשובתך התייחס להשפעה אחת שקשורה להחלטת הבריטים, ולהשפעה אחרת שקשורה להחלטת היהודים (סך הכול – שתי השפעות).

פרק שני (30 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 6-10 (לכל שאלה – 10 נקודות).

6. **ציין** את הפעולה של נשיא גרמניה הינדנבורג בשנת 1933, שהייתה השלב הראשון בתהליך התבססות המפלגה הנאצית בשלטון בגרמניה.

הסבר את הסיבה שבגללה בחר הנשיא הינדנבורג לנקוט פעולה זו.

הצג שתי פעולות של היטלר בשנים 1933-1934, שסייעו להמשך תהליך ההתבססות של הנאצים בשלטון.

7. הרב ניסנבוים אמר בתקופת השואה: "זוהי שעה של קידוש החיים ולא של קידוש השם במוות. לָפָנִים (בעבר) דרשו אויבים את הנשמה, והיהודי הקריב את גופו על קידוש השם. עתה הצורך דורש את הגוף היהודי, וחובה על היהודי להגן עליו, לשמור על חייו".

(נ' עק, **התועים בדרכי המוות**, הוצאת יד ושם, ירושלים, תש"ך, עמ' 37)

הצג את החידוש שעולה מדבריו של הרב ניסנבוים בנוגע להתמודדות של היהודים עם הגזרות נגדם בתקופת השואה, לעומת התמודדותם עם גזרות לפני תקופה זו.

הצג משמעות שנוספה לערך "קידוש החיים" בתקופת השואה, שלא באה לידי ביטוי בדבריו של הרב ניסנבוים.

הצג דוגמה אחת למאבק של יהודים בתקופת השואה על ערך "קידוש החיים".

הסבר כיצד ערך זה בא לידי ביטוי בדוגמה שהצגת.

8. יש חוקרים הסבורים כי פעולות מחתרתיות של היישוב היהודי בארץ-ישראל בשנים 1945-1947 היו מן הגורמים שהניעו את בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.

הצג שתי דוגמאות לפעולות מחתרתיות: דוגמה אחת מן המאבק הרצוף, ודוגמה אחת מן המאבק הצמוד.

בכל אחת מן הדוגמאות שהצגת **ציין** אם היא קשורה למאבק הרצוף או למאבק הצמוד.

ציין גורם אחד נוסף שהניע את בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.

הצג את החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר.

9. בנספח לשאלה זו מצורף השיר "קרב הראל", שלמדת עליו בתוכנית פר"ח.
על פי מילות השיר, **הסבר** מדוע היה צורך במבצע הראל (קרב הראל) כדי לעזור לתושבי ירושלים בשלב הראשון של מלחמת העצמאות. בסס את תשובתך באמצעות ציטוט מתאים מן השיר.
המשורר חוזר בשיר על שורות מסוימות כדי להדגיש את המסר שלהן. בחר אחת מן השורות האלה, **ציין** אותה, **והסבר** את המסר שהחזרה על שורה זו מדגישה.
על פי מה שלמדת, **הצג** את מצבה של ירושלים עם חתימת הסכמי שביתת הנשק בסוף מלחמת העצמאות.
10. לפניך שמותיהן של שלוש מדינות שהייתה מהן עלייה גדולה לארץ בשנים 1948-1954: פולין, רומניה, עירק.
בחר בשתיים מן המדינות ו**ציין** את שמותיהן. בנוגע ל**כל אחת** מן המדינות שבחרת, **הסבר** גורם אחד לעלייה ממנה, הקשור לנסיבות ההיסטוריות שהיו בה (סך הכול – שני גורמים).
הצג גורם נוסף לעלייה הגדולה, הקשור לנסיבות ההיסטוריות ב**ארץ-ישראל**.
הסבר כיצד מדיניות "כור ההיתוך" שגיבשה מדינת ישראל נועדה להתמודד עם השוני בין העולים הרבים שהגיעו בשנות העלייה הגדולה.

פרק שלישי (24 נקודות)

לפניך שני קטעים העוסקים בהתעוררות הלאומית בקרב יהודי ברית המועצות. **קרא** את הקטעים, **וענה** על שתיים מן השאלות 11-13.

קטע ראשון:

בסוף שנות השישים החלה התעוררות לאומית בקרב יהודי ברית המועצות, אשר הושפעה במידה מסוימת מן "התנועה הדמוקרטית" בברית המועצות. התנועה הדמוקרטית התאפיינה בביקורת של אזרחים סובייטים (אזרחים של ברית המועצות) כלפי המשטר. לדוגמה במהלך משפט שנערך בשנת 1966 נגד שני סופרים שהואשמו בתעמולה נגד השלטון, נשלחו לנשיא רוסיה ולמערכות העיתונים מכתבי מחאה של נשות העצורים. חלק מן המחאות הללו הועברו על ידי פעילי התנועה הדמוקרטית גם למדינות מחוץ לברית המועצות ולעיתונות המערבית, כדי לזכות בדעת קהל פעילה במערב. הפנייה לאישים, למוסדות, ולדעת קהל שמחוץ לברית המועצות הפכה לדרך מקובלת של הבעת מחאה נגד השלטון באותה תקופה. פעילי התנועה הדמוקרטית מחו על התערבותו של השלטון בענייני ספרות ואומנות וכן גם על אי-קיומן של זכויות האדם והאזרח. בתקופה זו גם הופצו פניות של אזרחים סובייטים, שבהן הוצגו דרישות למען קיום זכויות לאומיות-תרבותיות של קבוצות אתניות שונות בברית המועצות. פעילים מרכזיים בתנועה הדמוקרטית יעצו לפעילים של הקבוצות האתניות השונות לפנות לאו"ם ולהסתמך על מסמכים שאומצו על ידו, כגון "מגילת זכויות האדם".

רבים מן היהודים שהפכו לפעילי עלייה היו מקורבים לתנועה הדמוקרטית והושפעו ממנה. פרופסור מיכאל זנד, אחד מפעילי העלייה, העיד על עצמו: "מילאתי בתנועה הדמוקרטית וגם בתנועת העלייה היהודית תפקיד חשוב מאוד... מצאנו בהחלט מכנה משותף". פעיל עלייה אחר העיד: "למדתי כיצד להיאבק למען זכויות החוקיות לחיות במולדתי ההיסטורית מדמויות מרכזיות בתנועה הדמוקרטית". אפשר להניח כי אוירת המחאה הגלויה שיצרו "הדמוקרטים" הכשירה את הקרקע להתבטאויות של פעילי העלייה. כמו כן, הפעילים היהודים התבססו על ניסיונם של "הדמוקרטים" בתחום הפצת המחאות והעברתן למערב: החל משנת 1968 החלו יהודים בברית המועצות לשלוח עצומות (מכתבי מחאה) קבוצתיות. העצומות הופנו לגורמים שמחוץ לברית המועצות – לאו"ם ולציבוריות היהודית בעולם. במרכז כל עצומה עמדה הדרישה העקרונית "שלח את עמי". הפונים הסתמכו על מסמכים בין-לאומיים (מסמכים הנוגעים לתושבי מדינות שונות), כגון "ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם" ו"ההסכם הבין-לאומי בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית".

העצומות האלה הגיעו לשיא בשנת 1969, בין השאר על רקע פעילותה של ממשלת ישראל: כך לדוגמה בסתיו 1969 ראש ממשלת ישראל גולדה מאיר הביאה לידיעת הציבור הרחב את תוכנה של עצומה ששלחו יהודים מגרוזיה (מכתב 18 המשפחות), שביקשו לאפשר להם לעלות ארצה. שגריר ישראל באו"ם מסר את תוכן העצומה במסיבת עיתונאים שערך בניו יורק. לפעולות אלה היה הד גם בברית המועצות, כפי שהעידו הפעילים: "קשה היה לגייס חתימות על העצומות... בינתיים [יהודים] שמעו על מכתב יהודי גרוזיה שקראה גולדה מאיר בכנסת ואזרו אומץ (העזו) לחתום...".

(מעובד על פי ש' רדליך, **העצומות של יהודי ברית המועצות כביטוי להתעוררות לאומית 1968-1970**,

בתוך 'בחינות' – עיון ומחקר בבעיות יהודי ברית המועצות ומזרח אירופה', ירושלים-תל אביב, תשל"ד, עמ' 7-22)

קטע שני:

"אנו, יהודי ברית המועצות, ידענו שאיננו לבד במלחמתנו, שכן יהדות העולם היא שהפנתה את עיני העולם למצוקתנו. הפגנות המחאה שלנו, מניין המפגינים המסכנים את עצמם במרכז מוסקבה, זכו לתהודה (הד ותגובה) של עצרות ומצעדים של עשרות אלפים בניו יורק, בלונדון ובפריז. צבא של סטודנטים ועקרות בית הוא שהכריע בסופו של דבר את הקג"ב".

(נ' שרנסקי, **יהודי המאבק, התנועה היהודית הלאומית בברית המועצות, 1967-1989**, בית התפוצות, עמ' 4-5)

ענה על שתיים מן השאלות 11-13 (לכל שאלה – 12 נקודות).

11. על פי הקטע הראשון, הצג שני טיעונים של פעילים סובייטים ו/או יהודים נגד המשטר הסובייטי.
על פי מה שלמדת, הסבר כיצד אחד מן הטיעונים שהצגת מתבסס על אחד הרעיונות של הנאורות או הלאומיות.
12. על פי הקטע הראשון, הסבר כיצד באה לידי ביטוי השפעה של התנועה הדמוקרטית על פעילי העלייה
בברית המועצות. בתשובתך התייחס לשתי דוגמאות שממחישות השפעה זו.
על פי מה שלמדת, הצג את "מבצע חתונה" (1970) שיזמו פעילי עלייה יהודים.
בחר רכיב אחד מן השפה הקולנועית בקדימון (טריילר) של הסרט "מבצע חתונה", והסבר מדוע רכיב זה מעורר בצופים
הזדהות עם פעילי העלייה.
13. על פי מה שלמדת על משטרים טוטליטריים, הסבר מדוע בתקופתם של לנין וסטלין הפעילות הלאומית של
יהודי ברית המועצות הייתה מחתרתית ומועטה.
על פי כל אחד משני הקטעים, הסבר כיצד שיתוף הפעולה בין יהודים מאחורי מסך הברזל לבין יהודי העולם תרם
לשינוי במצבם של יהודי ברית המועצות, בתקופה שמסוף שנות השישים ואילך (סך הכול – שני הסברים).

(שים לב: המשך השאלון בעמוד הבא.)

פרק רביעי (16 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 14-15.

14. מחנות העקורים

- א. על פי מה שלמדת, הצג שתי דרכים שבהן פעלו ניצולי שואה במחנות העקורים כדי לשקם את חייהם. ציין שני גופים או ארגונים שפעלו כדי לסייע לניצולים במחנות העקורים. (6 נקודות)
- ב. בנספח לשאלה זו מוצגת כרזה שהופצה במחנות העקורים בידי ארגון ציוני שהקימו ניצולי שואה. על פי הכרזה, הצג את המסר שהכרזה נועדה לקדם. הסבר כיצד מסר זה בא לידי ביטוי, באמצעות השוואה בין שני צידי הכרזה. בהשוואתך התייחס לשני רכיבים מכל צד (סך הכול – ארבעה רכיבים). (10 נקודות)

15. מלחמת ששת הימים

- א. הצג שני גורמים שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים. הסבר מה אפיין את החברה הישראלית ב"תקופת ההמתנה" שקדמה למלחמה. (6 נקודות)
- ב. בנספח לשאלה זו מוצג איור (ציור) שפורסם בעיתון "דבר" בתאריך 9/6/1967, לאחר שחרור ירושלים במהלך מלחמת ששת הימים. ציין רגש שבא לידי ביטוי באיור. הסבר כיצד הרגש שצינת בא לידי ביטוי באמצעות שני רכיבים באיור. הצג שני הישגים נוספים של מלחמת ששת הימים, מלבד שחרור ירושלים. ציין איזה מבין ההישגים שהצגת משמעותי במיוחד בעיניך. נמק את תשובתך. (10 נקודות)

בהצלחה!

נספח לשאלה 9 — שיר

קרב הראל

מילים: בובי גיבסון, של סילברסטיין ואירווינג גורדון
תרגום ועיבוד: חיים חפר

בום בו, בו בום, בום, בום	בום בו, בו בום, בום, בום
מחשיך כל היקום	מחשיך כל היקום
ההר אפל הרחוב שחור	ההר אפל הרחוב שחור
העיר גוועת במצור	העיר גוועת במצור
אין לחם אין, אין כלום.	אין לחם אין, אין כלום.
בום בו, בו בום, בום, בום	בום בו, בו בום, בום, בום
הלילה לא ננום	הלילה לא ננום
נחצה בשקט את הכביש	נחצה בשקט את הכביש
עם ארבעים כדור לאיש	עם ארבעים כדור לאיש
שמרני אל רחום.	שמרני אל רחום.
פתחי את התריסים לאט	פתחי את התריסים לאט
כי מול ביתך עוברים	כי מול ביתך עוברים
כל אלה שכמעט, כמעט	כל אלה שכמעט, כמעט
כמעט ולא חוזרים.	כמעט ולא חוזרים.
בום בו, בו בום, בום, בום	בום בו, בו בום, בום, בום
ליבנו כבר אטום	ליבנו כבר אטום
שלושים בנבי סמואל	שלושים בנבי סמואל
שבעה עשר על הקסטל	שבעה עשר על הקסטל
שיירת נבי דניאל	שיירת נבי דניאל
אך אנו עוד נקום.	אך אנו עוד נקום.
ליל החושך פה למעלה	ליל החושך פה למעלה
בחובו טומן סכין	בחובו טומן סכין
אם נחזור עוד מן הלילה	אם נחזור עוד מן הלילה
בעשרים שנה נזקין.	בעשרים שנה נזקין.
אך עוד תראי, את עוד תראי	אך עוד תראי, את עוד תראי
את הדרך הפתוחה	את הדרך הפתוחה
עוד תראי, עוד תראי	עוד תראי, עוד תראי
את הדרך הפתוחה.	את הדרך הפתוחה.
מי זה נע שם? זה הרוח,	מי זה נע שם? זה הרוח,
האורב בין השיחים	האורב בין השיחים
מבטנו הקרוע	מבטנו הקרוע
עוד זוכר קברי אחים.	עוד זוכר קברי אחים.

נספח לשאלה 14 — כרזה

הוא כבר שכח,
והוא הולך
לגלות חדשה!
יהודי זכור,
כל גלות
מובילה לחורבן.

כבר מספיק!
רוצה הביתה!

(ההסתדרות הציונית האחרונה של שארית הפלטה בגרמניה ונוער חלוצי מאוחד, מתוך: Blue and White in Color, Visual Images of Zionism, 1897-1947, Edited by Rachel Arbel, Beth Hatefutsoth, p. 50-51.

נספח לשאלה 15 — איור

כותל הדמעות

(אריה נבון, עיתון דבר, 9/6/1967, עמ' 4)